

Коккіна Л. Р.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри французької філології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ У ФРАНКОМОВНИХ ЗМІ

Анотація. Статтю присвячено виявленню особливостей передачі українських лексичних та семантичних неологізмів, які виникли під час війни, французькими ЗМІ. Шляхом компаративного аналізу вивчаються інваріанти передачі зазначених мовних одиниць у сучасній французькій пресі, з огляду на специфіку сприйняття російської агресії європейським суспільством, тяжіння до нейтральності, евфемізації явищ та подій. У статті представлено ретельний огляд останніх праць, дотичних теми нашого дослідження, українських та зарубіжних фахівців, внесок яких пов'язано із актуальністю проблеми, її соціолінгвістичним характером. Важливим виявляється розуміння того факту, що наразі немає конкретної чіткої позиції в світі, зокрема у Франції, щодо війни в Україні, що, відповідно, має вербальне відлуння в усіх мовах, якими висвітлюються події. Лінгвістичні коливання іншомовних журналістів, ситуація вибору оптимального політкоректного еквіваленту серед багатьох інших становлять інтерес нашої роботи. Отримані результати засвідчили, що незважаючи на певну нерішучість франкомовних журналістів, у більшості випадків, основну ідею передано, завдяки використанню перекладацьких трансформацій різного характеру. Перевага надається, здебільшого, прийомам, що забезпечують відтворення лексичних одиниць на прагматичному рівні, що є типовим для перекладу лінгвістичних словотворень, які, зазвичай, мають ситуативний характер. Оскільки серед проаналізованих одиниць багато онімів, то застосування транскрипції та транслітерації є, також, частотним. Адекватне відображення іншою мовою ситуативно новітніх яскравих мовленнєвих елементів вимагає наявності сукупності компетенцій, де домінують позицію посідає екстралінгвістична. Цей факт пояснюється тим, що картина світу носіїв досліджуваних мов є, наразі, здебільшого, тотожною, завдяки поєднанню певних факторів синхронічного та діахронічного типу, серед яких суттєве місце посідає глобалізація та прозорість інформаційного світу.

Ключові слова: неологізми, засоби масової інформації, оніми, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Безпрецедентна соціально-політична ситуація, в якій опинилася Україна через російську агресію, розпочату 24 лютого 2022 року, не окреслюється географічними кордонами країни. Майже весь світ виявився, якщо не причетним, то, без сумнівів, більш чи менш опосередковано, втягнутим до війни, економічно, соціально, морально.

Так, вже більше за рік, провідні світові ЗМІ постійно оновлюють інформацію щодо подій в Україні, стрімкість розвитку яких є вражаючою. Вочевидь, до процесу оприлюднення фактів

залучено не лише досвідчених фахівців, але й менш професійних журналістів, до чого ми маємо додати швидкість опрацювання отриманих даних, існування заангажованих осіб, пропаганди, що призводить до появи фейкових новин, недостовірної інформації, подекуди, одночасної публікації діаметрально протилежних за змістом текстів різними сайтами та Телеграм каналами, в україномовному Інтернет просторі. Відповідно, матеріал, який пропонується франкомовному читачеві, достатньо часто, базується на текстах, на перевірку яких було замало часу. Переклад французькою мовою нових лексичних одиниць, що описують актуальні явища та події, й смисл яких достеменно не зрозумілий ще навіть широкому загалу українців, є однією з проблем адекватного транскодування даних в сучасній журналістиці.

Актуальність обраної проблематики зумовлено недостатньою кількістю праць, зокрема, серед вітчизняних науковців, які б узагальнювали розробки з даного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насамперед, слід зазначити, що дослідженням української ідентичності, яка зіткнулася з путінською агресією, вітчизняні вчені зацікавилися ще в 2014 році. Так, відомий перекладознавець, О. Чередніченко, описує проєвропейську спрямованість більшості українців у статті, присвяченій періоду після подій на Майдані. Вчений наводить частотні ЛО публікацій того часу: “*agresseur*”, “*ennemi*”, “*une nouvelle monarchie*”, “*un nouveau tsar*”, “*impérialisme russe*”, “*rachisme*” (телескопічне утворення від *Russia + fascisme*) та назвисько *Poutler* (*Poutine + Hitler*) [1].

Стратегії українського медіа захисту та роль перекладача в вірному відтворенні воєнної доктрини було окреслено Н. Дзюбою в 2016 році, яка однією з перших проаналізувала військову лексику у французьких ЗМІ, її значну евфемізацію. Дослідниця пояснила необхідність транслітерації виразу “*Slava Oukraini – Gerioiam Slava!*”, актуальне значення топоніму Мордор, дійшовши висновку про важливість перекладу на рівнях слова, мовлення, метадискурсу та концепту, в контексті війни [2].

Сьогодні, увага вітчизняного наукового мовознавчого суспільства відволіклася від аналізу нового вокабуляру, який з'явився під час пандемії Covid-19, та прикута до лінгвістичних процесів, які відбуваються в українській мові через появу нових реалій, спричинених війною. М. Хар ретельно дослідила процеси неологізації у воєнному дискурсі, в площині української мови, деталізуючи походження, значення та конотації лексичних одиниць, серед яких *чорнобайти*, *затрудні*, *арестовити*, *кіміти*, *наволонтерити*, *макронити*, *бледіна*, *затрьохсотити* [3].

С. Гриценко презентує «мовний щит» як засіб ідентифікації співрозмовника за допомогою кодових слів, зважаючи на те, що для більшості українців стали повсякденними специфічні терміни димова граната, осколкова граната, безпілотні авіаційні комплекси й ін. Дослідниця доводить, що мотиватором творення нових слів були прізвиська визначних політичних діячів чи відомих публічних фігур, їхні домінуючі ознаки та риси, герої творів, український топонімікон, запозичення [4].

Л. Сінна присвячує своє дослідження евфемізації при перекладі політкоректної лексики, при перекладі англійською текстів україномовних ЗМІ, наголошуючи на домінуючій ролі маніпулювання громадською думкою, особливо при передачі військової та економічної лексики [5].

Вихід уживання військової лексики поза межі професійного військового дискурсу є типовим для сьогодення, отже, на думку І. Лисичкіної та О. Лисичкіної, дослідження такого характеру є важливими для розуміння військової культури в умовах міжкультурної взаємодії та відповідає орієнтації сучасного перекладознавства на встановлення відповідників професійним термінам [6].

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашого дослідження є аналіз особливостей відтворення французькою мовою лексико-семантичних новоутворень, на матеріалі публікацій провідних ЗМІ у франкомовній площині. Серед інформаційних джерел було обрано сайти Le Monde, Le Figaro, Le nouvel Observateur, Libération, Les Echos, La Tribune, L'Humanité, La Croix, які пройшли шлях від несприйняття України як гравця світового рівня до зневіри у сили росіян, та відображують різні суспільно-політичні погляди П'ятої Французької Республіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед лексичних одиниць дотичних теми війни, які було згадано та додатково пояснено у французькій пресі від 24 лютого 2023 року, в річницю початку війни, найбільш поширеними виявилися наступні лексеми, які представлено в роботі з їхньою експлікацією, запропонованою французькими інтернет-виданнями:

Azovstal. *Ce gigantesque site sidérurgique de la ville ukrainienne de Marioupol (sud-est) était jusqu'à sa chute en mai 2022 le symbole de la résistance acharnée des Ukrainiens, malgré un déficit en hommes et en armes.*

Boutcha. *Ayant échoué à conquérir Kiev, le Kremlin retire fin mars ses forces du nord de l'Ukraine. Le 2 avril, la planète découvre les images de l'AFP montrant les corps de civils exécutés, certains les mains liées dans le dos, jonchant les rues de Boutcha, une ville en lisière de la capitale que l'armée russe avait occupée.*

Caesar. *La France a livré plusieurs exemplaires à l'Ukraine de ce canon automoteur, un des fleurons de son artillerie. "Caesar" est l'orthographe latine de "César", mais c'est aussi l'acronyme de "CAmion Equipé d'un Système d'ARtillerie". Il s'agit d'un canon de 155 mm, long d'environ 8 mètres, installé sur un camion, et disposant d'une excellente mobilité. Développé dans les années 1990, le canon Caesar entre en action pour la première fois en 2009 en Afghanistan, mais est devenu lors de la guerre d'Ukraine un enjeu géopolitique et politique majeur [7].*

Groupe Wagner. *Il s'agit d'une organisation paramilitaire, formée de mercenaires russes, qui entretient des liens étroits – mais officieux – avec le pouvoir russe. Depuis 2012, cette "armée fantôme" de Vladimir Poutine intervient sur des théâtres d'opérations où Moscou n'a officiellement envoyé se battre aucun*

soldat: la République centrafricaine, la Syrie, la Libye, le Mali, Madagascar ou encore l'Ukraine, avant même l'invasion par l'armée régulière russe [8].

Himars. *Ce système américain de lance-roquettes mobile de haute précision a été fourni à l'Ukraine en juin 2022, devenant une pièce maîtresse des contre-offensives ukrainiennes de l'été et de l'automne 2022.*

Mobiki. *Ce terme familier est utilisé en Ukraine pour désigner les centaines de milliers de réservistes russes mobilisés à partir de septembre 2022 par Vladimir Poutine pour consolider ses lignes après une série d'humiliants revers.*

Orques. *Sobriquet utilisé par les Ukrainiens pour qualifier les soldats russes. Les Orques, parfois retranscrit en "Orcs" à l'anglaise, sont des créatures humanoïdes laides et cruelles qui constituent l'armée des ténèbres dans l'univers de J.R.R. Tolkien, l'auteur du "Seigneur des anneaux".*

SVO. "Opération militaire spéciale", et son abréviation en russe "SVO", est l'euphémisme du Kremlin pour décrire son assaut contre l'Ukraine. Une loi a même été votée, permettant de réprimer l'usage des mots "guerre" ou "invasion" dans le contexte ukrainien.

Ukronazi. *Vladimir Poutine justifie l'invasion par la nécessité de "dénazifier" l'Ukraine, accusée de vouloir anéantir la population russophone. Dans la foulée, le surnom d'"Ukronazi" s'est imposé parmi les propagandistes russes.*

Va te faire... *Dès le premier jour de l'invasion, l'armée russe s'attaque à l'île des Serpents, caillou stratégiquement situé à quelques dizaines de kilomètres des côtes, à l'embouchure du Danube. Le navire amiral de la flotte russe de la mer Noire, le croiseur Moskva, exige alors la reddition du petit contingent ukrainien sur l'îlot. Un militaire rétorque "Navire de guerre russe, va te faire foutre !" Cette réplique deviendra culte et un succès sur Internet [9].*

Bavovna. *Il s'agit d'un terme humoristique ukrainien utilisé pour se moquer de la façon dont les Russes minimisent les explosions qui ont lieu sur leur territoire, notamment après des frappes ukrainiennes [10].*

Отже, ми відзначаємо, що при вживанні онімів (топонімів *Boutcha*, ергонімів *Azovstal*, *Groupe Wagner*) журналісти завжди вдаються до різноманітних перекладацьких трансформацій, від транслітерації до експлікації, в залежності від цільової аудиторії та хронометражу існування терміну на шпальтах.

Епонім *Caesar* та міфонім *Himars*, які не так давно стали частиною вокабуляру звичайних, не військових українців, мають декілька варіантів передачі на шпальтах українських видань: латинськими літерами, або кирилицею, транскрибуванням чи транслітеруванням, тож їх поява у франкомовних статтях потребує простої експлікації для читачів. Поява в українському лексиконі нового дієслова, похідного від назви *Himars*, так само, постає перед читачами французької преси: *Un nouveau verbe dans le lexique de la guerre en Ukraine: "Himarser", un verbe régulier qui est conjugué très régulièrement au sud et à l'est de l'Ukraine par les vaillantes forces armées Ukrainiennes. Les agresseurs en bavent de colère!!*

Переклад французькою мовою російської аббревіатури *СВО* відбувається так само, за рахунок транслітерації *SVO*, з подальшим поясненням сутності явища.

Відтворення міфоніму *Орки*, зазвичай виглядає як *Orques*, однак можливі й випадки використання англійського варіанту *Orcs*, з референцією до твору Дж.Р.Р. Толкіна.

Передача французькою ситуативних неологізмів, утворених за допомогою контамінації або телескопії, відбувається за різними схемами: іноді їх супроводжує експлікація елементів словотвору, напр.: *rachisme (formation par télescope de Russia + fascisme)*, або, як у процитованому вище випадку з *Ukronazi*, журналіст задовольняється референцією до ситуації, та вказує на його поширеність в російській пропаганді.

Відсутність достатньої експлікації при вживанні новоутвореного терміну *Mobiki* позбавляє франкомовного читача можливості відчутти ту демінутивну-пейоративну конотацію, яку було створено українськими журналістами. Ідентична ситуація виникає і зі словом *Bavovna*, проста транслітерація якого гарантує повну відсутність прагматичного ефекту, тотожного оригінальному.

Зазначимо, що, навіть сьогодні, у французьких ЗМІ існують коливання щодо вживання терміну *vîna – la guerre* для опису російської інвазії, який вони замінюють евфемізмом *le conflit*:

Le 24 février 2022, la Russie envahissait l'Ukraine pour le lancement de son "opération militaire spéciale". Un an après, le conflit n'est toujours pas réglé [11]. Це ще раз підтверджує постулат про те, що заангажованість ЗМІ, їхня залежність від політики держави стає на перешкоді адекватному відтворенню авторської інтенції в реальному зображенні подій.

Специфічною рисою українського народу є невсучасний оптимізм, який знаходить своє відображення, наприклад, в численних мемах, якими українці реагують на актуальні події, не менш, ніж створюючи нові слова. У більшості випадків, вони стають об'єктами аналізу фахівців, які намагаються, таким чином, дослідити менталітет незламної нації, що призводить до появи міждисциплінарних розвідок. Компаративний аналіз невербальної емотивної складової, із залученням графічних елементів, які з'являються в іноземній пресі, став би суттєвим внеском в роботу на даному напрямку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз засобів передачі неологізмів, які з'явилися під час війни, розпочатою російськими окупантами в Україні, проведений на матеріалі публікацій французьких провідних ЗМІ, за 2022–2023 роки, дозволяє зробити висновки, що, здебільшого, франкомовний читач має змогу отримати інформацію, тотожну оригінальній, в залежності від сукупності екстралінгвістичних факторів, які впливають на вибір перекладацького відповідника. Зазвичай, переклад терміну супроводжується його експлікацією, лише при першій появі в ЗМІ.

Серед перспектив подальшого дослідження ми вбачаємо компаративне вивчення мемів періоду російської агресії, на матеріалі української, англійської та французької преси.

Література:

- Cherednychenko O. L'Ukraine après le Maidan : une nouvelle identité. URL: <https://www.cairn.info/revue-cahiers-sens-public-2014-1-page-75.htm>
- Dziub N. Traduire la guerre d'Ukraine de 2014. URL: <https://hal.science/hal-03088863/document>
- Хар М. Военный дискурс: процесси неологізації. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/24/part_1/31.pdf
- Grytsenko S. Language innovations of Russian-ukrainian war 2022. URL: <https://philology-journal.com/index.php/journal/article/view/10>
- Сінна Л. Особливості перекладу політкоректної лексики в контексті евфемізації (на матеріалі текстів ЗМІ). URL: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.56.63>

- Лисичкіна І., Лисичкіна О. Сучасна військова лексика в аспекті англо-українського перекладу. URL: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.57.44>
- Un an de guerre en Ukraine : d'Azovstal à la lettre Z, l'abécédaire du conflit. URL: <https://www.tfl1info.fr/international/guerre-en-ukraine-russie-24-fevrier-un-an-apres-d-azovstal-a-la-lettre-z-l-abecedaire-du-conflit-2248106.html>
- Slavicek M. Guerre en Ukraine: les mots pour comprendre le conflit, des armes lourdes à la dissuasion nucléaire. URL: https://www.lemonde.fr/international/article/2023/02/20/guerre-en-ukraine-les-mots-pour-comprendre-le-conflit-des-armes-lourdes-a-la-dissuasion-nucleaire_6162549_3210.html
- D'«Azovstal» à «Z»: petit lexique d'un an de guerre en Ukraine. URL: <https://www.nicematin.com/conflits/dazovstal-a-z-petit-lexique-dun-an-de-guerre-en-ukraine-830153>
- Horn A. Que sait-on de l'attaque sur le port de Sébastopol en Crimée. URL: https://www.liberation.fr/checknews/que-sait-on-de-lattaque-sur-le-port-de-sebastopol-en-crimée-20221030_ZZSSMGMLZRFWC6CDGWETY4YLE/?outputType=amp
- Guerre en Ukraine : Ukronazi, Boutcha, drones kamikazes... le lexique des mots qui ont marqué l'année de conflit. URL: <https://www.midilibre.fr/2023/02/23/guerre-en-ukraine-ukronazi-boutcha-drones-kamikazes-le-lexique-des-mots-qui-ont-marque-lannee-de-conflit-11016318.php>

Kokkina L. Reproduction of Ukrainian lexico-semantic neologisms of the period of russian aggression in the French-speaking media

Summary. The article is devoted to identifying the peculiarities of the transmission of Ukrainian lexical and semantic neologism that arose during the war by the French mass media. By means of a comparative analysis, the invariants of the transmission of the mentioned language units in the modern French press are studied, considering the specifics of the perception of Russian aggression by European society, the tendency towards neutrality, and the euphemism of phenomena and events. The article presents a thorough review of the latest works related to the topic of our research, Ukrainian and foreign specialists, whose contribution is related to the relevance of the problem, its sociolinguistic character. It is important to understand the fact that at the moment there is no specific clear position in the world, in particular in France, regarding the war in Ukraine, which, accordingly, has a verbal echo in all languages in which the events are covered. Linguistic fluctuations of foreign language journalists, the situation of choosing the optimal politically correct equivalent among many others are the interest of our work. The obtained results proved that despite certain indecision of French-speaking journalists, in most cases, the main idea was conveyed, thanks to the use of translation transformations of various nature. Preference is given, for the most part, to techniques that ensure the reproduction of lexical units at the pragmatic level, which is typical for the translation of linguistic word formations, which usually have a situational character. Since there are many onyms among the analyzed units, the use of transcription and transliteration is also frequent. Adequate display in another language of situationally the latest vivid speech elements requires the presence of a set of competencies, where the dominant position is occupied by extralinguistic. This fact is explained by the fact that the picture of the world of the speakers of the studied languages is, for the most part, identical, thanks to the combination of certain factors of the synchronic and diachronic type, among which globalization and the transparency of the information world occupy a significant place.

Key words: neologisms, mass media, onyms, translation transformations.